

კასპის რეგიონი, როგორც მსოფლიოს წამყვანი ზესახელმწიფოების, ინტერესთა შეჯახების წერტილი

კასპის ზღვის აუზი მსოფლიოში ერთ-ერთი უძველესი ადგილია, სადაც ნავთობის მოპოვება მიმდინარეობს. XX საუკუნის დასაწყისისთვის ეს რეგიონი უკვე გახლდათ მსოფლიო მასშტაბის ნავთობმოპოვების ცენტრი და უზარმაზარ გეოსტრატეგიულ ფასეულობას წარმოადგენდა. მის დაუფლებას მრავალი სახელმწიფო ცდილობდა. მაგრამ უკვე ექსპლუატაციაში მყოფი საბადოების გარკვეულმა გამოფიტვამ და ციმბირსა და სპარსეთის ყურეში ახალი რეზერვუარების გახსნამ მიგვიყვანა იქამდე, რომ კასპის ნავთობმა ნაწილობრივ დაკარგა თავისი მნიშვნელობა. კასპის რეგიონისადმი ინტერესის ამჟამინდელი გამოცოცხლება პირველ რიგში, დაკავშირებულია მის გეოგრაფიულ მდებარეობასთან და მისი, როგორც სატრანზიტო კვანძის როლთან ენერგორესურსების ტრანსპორტირებისათვის. ასევე, ენერგომატარებელთა მოხმარების ზრდისა და ნავთობის მოპოვების ახალი ტექნოლოგიების გამოჩენის გამო კასპის საბადოებმა კვლავ მნიშვნელობა შეიძინეს, ხოლო 1990-იან წლებში ასევე გახსნილ იქნა რიგი ახალი უმდიდრესი საბადოების კასპის ზღვის ფსკერის ადრე გამოუკვლევ უბნებში.

დღესდღეობით კასპის აუზი არარეგიონულ სახელმწიფოთა უზარმაზარ ინტერესს იწვევს, რაც რეგიონში ნავთობის მდიდარი მარაგების შესახებ ვერსიის ფართო გავრცელებასთან და ასევე რეგიონის მნიშვნელოვან მდებარეობასთან არის დაკავშირებული. ეს ფაქტი დღეს ძირითად პრობლემას წარმოადგენს, რომელიც ალღევებს რუსეთსა და ირანს, ასევე რიგ სხვა კასპისპირა სახელმწიფოს. ასევე რეგიონგარე მოთამაშეებს პირველ რიგში უნდა მივაკუთვნოთ აშშ, რომლის საქმიანობა კასპის რეგიონში, უპირველესად აზერბაიჯანში ამერიკული კომპანიების ხელის შეწყობის მცდელობაში გამოიხატება.

საკვანძო სიტყვები: კასპის ზღვის აუზი, სპარსეთის ყურე, სატრანზიტო კვანძი, ენერგომატარებლები.

კასპის ზღვის აუზი მსოფლიოში ერთ-ერთი უძველესი ადგილია, სადაც ნავთობის მოპოვება მიმდინარეობს. XX საუკუნის დასაწყისისთვის ეს რეგიონი უკვე გახლდათ მსოფლიო მასშტაბის ნავთობმოპოვების ცენტრი და უზარმაზარ გეოსტრატეგიულ ფასეულობას წარმოადგენდა. მის დაუფლე-

ბას მრავალი სახელმწიფო ცდილობდა. მაგრამ უკვე ექსპლუატაციაში მყოფი საბადოების გარკვეულმა გამოფიტვამ და ციმბირსა და სპარსეთის ყურეში ახალი რეზერვუარების გახსნამ მიგვიყვანა იქამდე, რომ კასპის ნავთობმა ნაწილობრივ დაკარგა თავისი მნიშვნელობა. კასპის რეგიონისადმი ინტე-

რესის ამჟამინდელი გამოცოცხლება პირველ რიგში, დაკავშირებულია მის გეოგრაფიულ მდებარეობასთან და მისი, როგორც სატრანზიტო კვანძის როლთან ენერგორესურსების ტრანსპორტირებისათვის.

ასევე, ენერგომატარებელთა მოხმარების ზრდისა და ნავთობის მოპოვების ახალი ტექნოლოგიების გამოჩენის გამო კასპიის საბადოებმა კვლავ მნიშველობა შეიძინეს, ხოლო 1990-იან წლებში ასევე გახსნილ იქნა რიგი ახალი უმდიდრესი საბადოების კასპიის ზღვის ფსკერის ადრე გამოუკვლევ უბნებში.

ისტორია და გეოგრაფია მჭიდროდ უკავშირებს კასპიის რეგიონს ცენტრალურ აზიასთან, ხოლო ენერგეტიკული მდგენელი კიდევ უფრო აძლიერებს ამ კავშირს იმის გამო, რომ ცენტრალური აზიის ნახშირწყალბადის ძირითადი მარაგები მეტწილად კასპიის რაიონში იმყოფება. გეოპოლიტიკური სიტუაცია რეგიონში პირველ რიგში კასპიის ზღვასთან გასასვლელის მქონე წამყვან რეგიონულ აქტორთა, ესე იგი რუსეთის, ყაზახეთის, აზერბაიჯანის, თურქმენეთისა და ირანის ურთიერთობებით განისაზღვრება.

დღესდღეობით კასპიის აუზი არარეგიონულ სახელმწიფოთა უზარმაზარ ინტერესს იწვევს, რაც რეგიონში ნავთობის მდიდარი მარაგების შესახებ ვერსიის ფართო გავრცელებასთან და ასევე რეგიონის მნიშვნელოვან მდებარეობასთან არის დაკავშირებული. ეს ფაქტი დღეს ძირითად პრობლემას წარმოადგენს, რომელიც ადელვებს რუსეთსა და ირანს, ასევე რიგ სხვა კასპიისპირა სახელმწიფოს.

ასეთ რეგიონგარე მოთამაშეებს პირველ რიგში უნდა მივაკუთვნოთ აშშ, რომლის საქმიანობა კასპიის რეგიონში, უპირველესად აზერბაიჯანში ამერიკული კომპანიების ხელის შეწყობის მცდელობაში გამოიხატება. მიუხედავად იმისა, რომ ნავთობის რესურსების მარაგთა ზუსტი ციფრის დასახელება

ჯერჯერობით რთულია კასპიის ზღვის წიაღის არასაკმარისად შესწავლის გამო, უკვე ეხლა შეიძლება პოტენციური მარაგები 35,2-37,9 მლრდ ტონა საწვავის ტოლად შეფასდეს [1. 105].

ნახშირწყალბადის ასეთმა უზარმაზარმა მარაგები კასპიის რეგიონში საერთაშორისო დამაბულობის იწვევს. მსოფლიო წამყვან სახელმწიფოთა უმეტესობისათვის ეკონომიკური ფაქტორი წამყვანი სტიმულია კასპიის რეგიონში თავისი ინტერესების გატარებისა და ენერგორესურსების ახალ წყაროებთან წვდომის უზრუნველყოფისთვის. ამავე დროს არსებობს ქვეყნები, რომელთა ინტერესები არ შემოიფარგლება მხოლოდ ეკონომიკით, გაცილებით მეტად მათ რეგიონის გეოპოლიტიკური მდებარეობა და იქ თავისი სამხედრო-სტრატეგიული ინტერესების უზრუნველყოფა იზიდავს. ასე მაგალითად, რეგიონში საკმაოდ ძლიერია ჩინეთის პოზიცია, რომელიც არა მარტო ენერგორესურსების მიწოდებით არის დაინტერესებული, არამედ რეგიონში თავისი არსებობით თავისსავე უსაფრთხოებას უზრუნველყოფს. ძალას იკრებს ასევე ინდოეთის და პაკისტანის გავლენა, რომელიც რეგიონის მუსლიმანურ ქვეყნებთან კონფესიურ სიახლოვეს თავისი მიზნებისთვის იყენებს. მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს თურქეთი, რომელიც არა მარტო ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი რეგიონული სახელმწიფოა, არამედ ნატო-ს პლაცდარმიცაა რეგიონში.

რუსეთი და ირანი რეგიონის ქვეყნებთან პირველ რიგში, თავისი ისტორიული, ეკონომიკური, და ასევე კულტურული კავშირებით არიან დაკავშირებული. 1990-იან წლებში რუსეთმა ნაწილობრივ დაკარგა თავისი გავლენა კასპიის ზღვაზე, რამაც გამოიწვია სხვა რეგიონგარე მოთამაშეთა პოზიციების გაძლიერება. მაგრამ, „2030 წლამდე პერიოდში რუსეთის ენერგეტიკული სტრატეგიის“ თანახმად, რუსეთის ინტეგრაცია საწვავ-ენერგეტიკული რესურსების ბრუნ-

ვის მსოფლიო სისტემაში, და ასევე სხვადასხვა უცხოურ ინვესტორებთან თანამშრომლობა მათი დამუშავების სფეროში, ტრადიციულ ენერგორესურსების გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლება და ახალი ენერგეტიკული ბაზრების ათვისება ქვეყნის ენერგეტიკული პოლიტიკის უმნიშვნელოვანესი მიმართულებებია. მათ შორის ეს ეხება, ასევე, რუსეთის პოლიტიკას კასპიის რეგიონში. [2. 257].

დღეს რუსეთსა და ირანს შეგნებული აქვთ ხმელთაშუა ზღვის-კასპიის რეგიონში თავისი ინტერესების უზრუნველყოფის სასიცოცხლო აუცილებლობა, განსაკუთრებით სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებთან თავისი ტერიტორიული სიახლოვის გამო.

რეგიონში რუსეთს თავისი ეროვნული ინტერესები აქვს, რომელთა შორის გამოვყოფდით შემდეგს:

- ცენტრალურ აზიაში თავისი გავლენის შენარჩუნება, რეგიონის სახელმწიფოებთან მჭიდრო მრავალმხრივი ურთიერთობების დამყარების საფუძველზე;
- ცენტრალურ აზიასთან ერთიანი ეკონომიკური სივრცის შექმნა ევრაზეთ-ის (ევრაზიის ეკონომიკური თანამეგობრობა, 2015 წლის 1 იანვრიდან ეაეკ-ის (ევრაზიის ეკონომიკური კავშირი) [3] ფარგლებში თავისი პროდუქციის გასაღების ბაზრის უზრუნველსაყოფად და ზოგიერთი საქონლის იმპორტის განსახორციელებლად;
- ცენტრალურ აზიაში რუსეთის წამყვანი როლის უზრუნველყოფა ევრაზეთ-ის (მომავალში ეაეკ-ის) ფარგლებში [4];
- ცენტრალური აზიის გეოგრაფიული მდებარეობისა და მისი სატრანზიტო პოტენციალის გამოყენება არამარტო რეგიონის ქვეყნებთან, არამედ სხვა წამყვან მოთამაშეებთან,

ისეთებთან, როგორცაა ჩინეთი და ინდოეთი პარტნიორული ურთიერთობების მხარდასაჭერად.

სულ უფრო და უფრო მძაფრდება ურთიერთობები აშშ-სა და ირანს შორის, რეგიონში შექმნილ სიტუაციაზე გავლენას ახდენს ასევე ერაყის სიახლოვე. აშშ, ცდილობდა შეემცირებინა რუსეთის გავლენა რეგიონში და უზრუნველყო ამერიკული ბიზნესის წვდომა კასპიის რესურსებთან, მოცემული რეგიონი აშშ-ს შეიარაღებული ძალების ცენტრალური სარდლობის პასუხისმგებლობის ზონაში ჩართეს და ნატოს წარმომადგენლობები გახსნეს ყაზახეთსა და აზერბაიჯანში. რეგიონში აშშ-ს საქმიანობის გააქტიურების პასუხად რუსეთმა ასევე გააჟღერა „კასპიის ზღვის აუზში უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სწრაფი რეაგირების შერეული ძალების“ შექმნის პროექტი, ასევე შექმნილ იქნა დსთ-ს ანტიტერორისტული ცენტრი [5. 29].

რუსი მკვლევრების გ. ვოიტოლოვსკისა და ნ. კოსოლაპოვის აზრით, კასპიის რეგიონის ეკონომიკასა და პოლიტიკაში სხვადასხვა სახელმწიფოთა ჩართულობის დონე შეიძლება რამდენიმე „სარტყლით“ განისაზღვროს.

პირველ „სარტყელს“ მიეკუთვნება ხუთი სანაპირო სახელმწიფო: რუსეთი, აზერბაიჯანი, ირანი, ყაზახეთი, თურქმენეთი. მეორე „სარტყელს“ განეკუთვნება ის სახელმწიფოები, რომელთა გავლით შეიძლება გაყვანილ იქნას ან უკვე გადის ნავთობი და გაზსადენები, ასევე სხვა კომუნიკაციები. ასეთ სახელმწიფოებს შეიძლება მივაკუთვნოთ საქართველო, თურქეთი და ბულგარეთი. მათი გავლენა მდგომარეობს ენერგორესურსების ტრანზიტთან მიმართებაში ჩატარებულ პოლიტიკაში, რაც ზეგავლენას ახდენს რეგიონში მათი მოპოვების მიზანშეწონილობაზე. მესამე „სარტყელი“ მოიცავს თავის თავში იმ სახელმწიფოებს, რომლებიც ასეა თუ ისე ინტერესდებიან რეგიონით,

იყენებენ მის რესურსებს ან სხვაგვარი ინტერესები აქვთ. ასეთთან რიგს მიეკუთვნება: უკრაინა, ტაჯიკეთი, საუდის არაბეთი, საბერძნეთი, სომხეთი, უზბეკეთი და სხვ. არსებობს ასევე სახელმწიფოთა მეოთხე „სარტყელი“, რომელთა გავლენა გლობალურ დონეზე გადის. მათ მიეკუთვნება აშშ, რომელსაც რეგიონში როგორც ეკონომიკური, ისე პოლიტიკური და სტრატეგიული ინტერესები აქვს, ევროკავშირი და ჩინეთი, რომლის ინტერესები ადრე მხოლოდ ეკონომიკური შემადგენელით შემოიფარგლებოდა, მაგრამ ამჟამად მათი ინტერესების სპექტრი გაფართოვდა მსოფლიოს სტრატეგიულად მნიშვნელოვან რეგიონებში თავისი პოზიციების განმტკიცების აუცილებლობის გამო.

ბოლო დროს აქტიურდებიან ინდოეთი და პაკისტანი თავისი მიმართულებით ენერგომატარებელთა მიწოდებების ორიენტირებითა და მათი დივერსიფიკაციით და ინტერესებისა გამო. ამ გეოპოლიტიკურ ჭრილში აშშ-სა და ჩინეთს განსაკუთრებული ტექნოლოგიური უპირატესობა გააჩნიათ და კასპიის გარშემო ვითარება შეიძლება კიდევ უფრო გამწვავებულიყო, მაგრამ ავღანეთში დასავლეთის მისიის მარცხისა და ყარაბაღის კონფლიქტის ზონაში რუსეთის არმიის განლაგების შემდეგ დასავლეთის პოზიციები შესუსტდა, რასაც შემდეგ დაემატა ომიც უკრაინაში, რომლის დასასრულზე პროგნოზის გაკეთება უადრესად რთულია. რეგიონისადმი ასეთი მძაფრი ინტერესი მნიშვნელოვანწილად ეკონომიკური ფაქტორით არის გამოწვეული. მიუხედავად იმისა, რომ ჯერ კიდევ დანამდვილებით არ არის ცნობილი კასპიის ბუნებრივი რესურსების მარაგთა რეალური ზომები და მათ მოპოვებასა და ინფრასტრუქტურის მშენებლობაში ახალი ინვესტიციების დაბანდების მიზანშეწონილობა, უკვე დღეს სანაპირო ქვეყნები ერთმანეთს კონკურენციას უწევენ ინვესტიციათა ბაზრებზე.

აზერბაიჯანი, ვფიქრობთ რუსეთისა და ირანის ძირითადი კონკურენცია რეგიონში. გააჩნია რა ნავთობისა და გაზის მნიშვნელოვანი მარაგები, ეს ქვეყანა რუსეთის გვერდის ავლით დასავლეთზე ენერგორესურსების ტრანზიტის ცენტრალურ რგოლს წარმოადგენს.

ჯეიხანის და ერზურუმის თურქულ პორტებამდე უკვე გაყვანილი ნავთობისა და გაზსადენების გარდა, მიმდინარეობს მოლაპარაკება აზერბაიჯანის, უკრაინის, და ასევე შესაძლოა ბელარუსისა და ყაზახეთის თანამშრომლობის გაფართოების შესახებ, რომელიც ეხება აზერბაიჯანის მილსადენების გაერთიანებას უკრაინის მილსადენ ოდესა-ბროდისთან, ასევე გადანსკამდე მისი მშენებლობის გაგრძელებასა და აგრეთვე ბელარუსის მილსადენთან მისი შემდგომი გაერთიანებას [6. 118-119].

რუსი პოლიტიკური ექსპერტების აზრით, ამ პროექტებს მთლიანობაში არა ეკონომიკური, არამედ უფრო პოლიტიკური ხასიათი აქვთ და უპირველეს ყოვლისა, ისინი გამიზნულია რუსეთის, როგორც ევროპაში ნახშირწყალბადის ძირითადი მიმწოდებლის როლის შემცირებაზე. მაგრამ ამ მომენტისათვის ყველა აზერბაიჯანული მილსადენი დასავლეთ მიმართულებით არარენტაბელურია, ხოლო მომგებიანი ისინი მხოლოდ ყაზახური ნავთობითა და თურქმენული გაზით შევსების შემთხვევაში შეიძლება გახდნენ.

ალბათ ძნელი მისახვედრი არ არის, თუ რატომ მიმდინარეობს დღეს უკრაინაში ომი. როდესაც ვამბობთ, რომ ომი უკრაინაში დასავლეთსა და რუსეთს შორის მიმდინარეობს, გარდა ცივილიზაციური ფაქტორისა და იმისა, რომ რუსეთი უკრაინას „რუსლ სამყაროს“ მიაკუთვნებს, ამ ომის მიზეზებში, სწორედ გეოეკონომიკური და გეოსტრატეგიული მოსაზრებებიც იმალება, რომლის ერთ-ერთ გამოხატულებასაც აღნიშნული ენერგეტიკული ტრასები წარმოადგენს.

ყაზახეთი და თურქმენეთი წარმოადგენენ რუსეთს, აშშ-სა და ევროკავშირს, ასევე ჩინეთს შორის გრძელვადიანი ენერგეტიკული კონკურენციის ცენტრს.

2007 წელს ხელმოწერილ იქნა დეკლარაცია რუსეთის, ყაზახეთისა და თურქმენეთის მიერ კასპიისპირა გაზსადენის მშენებლობის შესახებ, რამაც მთლიანობაში ჩაშალა ალტერნატიული მილსადენების მშენებლობის გეგმები [7. 198].

მაგრამ, ამავე დროს, ყაზახეთმა დადო ხელშეკრულება ჩინეთთან ნავთოსადენის მშენებლობის შესახებ, რომელიც დააკავშირებს კასპიის რეგიონს ჩინეთთან, რამაც შეიძლება მომავალში რუსეთის მიერ ევროპაში გაზის მიწოდების უზრუნველყოფასთან დაკავშირებული პრობლემების საფრთხე შექმნას.

ასევე, მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული ყაზახეთის სურვილი მოახდინოს თავისი მიწოდებების დივერსიფიკაცია სხვადასხვა მიმართულებებით. გადამწყვეტი ფაქტორია აქ ყაზახეთის მიერ ნავთობის მოპოვების ტემპების გაზრდა. რაც შეეხება რუსეთისა და თურქმენეთის ურთიერთობებს, ამ მიმართულებაზეც ასევე რჩება სირთულეები. პირველ რიგში, ყურადღება უნდა მიექცეს ყაზახეთის ანალოგიურად, თურქმენეთის მისწრაფება თავისი მიწოდებების დივერსიფიკაციისკენ.

რუსეთის დაინტერესება თურქმენული გაზით და მისი მონაწილეობით ენერგორესურსების ტრანზიტის ერთობლივ პროექტებში, ერთი მხრივ, და აშშ-სა და ევროკავშირის მისწრაფება ჩააბას ის თავის პროექტებში მონაწილეობაში, მეორე მხრივ, ამდევნენ თურქმენეთს შესაძლებლობას, „გაზის ბერკეტების“ გამოყენებით გადაჭრას პოლიტიკური და ეკონომიკური საკითხების ფართო წრე. რუსეთმა კი ცდილობს შეინარჩუნოს თავისი ტერიტორიის გავლით თურქმენული გაზის იმპორტის სატრანზიტო გზები როგორც თავისი ექსპორტის, ისე ში-

და მოხმარების უზრუნველსაყოფად. ამასთან ერთად, ბოლომდე არ არის გარკვეული თურქმენეთში არსებული გაზის მარაგთა მოცულობები და მისი უნარი მომავალში შეასრულოს რუსეთში მისი მიწოდებების შეთანხმებები. სულ ახლახან 2022 წლის 1 ივლისს აშხაბადში იმყოფებოდა რუსეთის პრეზიდენტი ვლადიმერ პუტინი. რუსეთზე დაწესებული უმკაცრესი სანქციების ფონზე იგი ცდილობს მონახოს ეკონომიკური თანამშრომლობის ახალი ბერკეტები.

საბჭოთა კავშირის ყოფილი რესპუბლიკების მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვებამ და დასავლეთის ქვეყნების აქტიურმა ჩართვამ კასპიის რეგიონის საქმეებში გამოიწვია ცენტრალურ აზიაში გეოპოლიტიკური სიტუაციის გაუარესება.

ყველაზე მეტი კამათის გამომწვევი საკითხია კასპიის ზღვის საერთაშორისო-სამართლებრივი სტატუსის განსაზღვრა. კასპიის ნაპირები დღესდღეობით ხუთ სახელმწიფოს (რუსეთი, ირანი, ყაზახეთი, თურქმენეთი და აზერბაიჯანი) ეკუთვნის, რომელთა ეროვნული ინტერესები რიგ საკითხში არ ემთხვევა ერთმანეთს [8. 78].

ანალიტიკოსები ერთსულოვნები არიან იმაში, რომ კასპიის რეგიონის ქვეყნებს შორის უთანხმოების ძირითადი მიზეზია ნავთობის საბადოები, რომლებსაც შეუძლია მნიშვნელოვანი მოგების მოტანა. კასპიის ზღვის სამართლებრივი სტატუსის დარეგულირების გარშემო არსებული სიტუაცია რიგი ფაქტორითაა გართულებული, რომელთაგან ძირითადია ირანის პოზიცია, რომელიც ცდილობს რა გააფართოვოს თავისი წილი კასპიის ზღვაზე და გააქტიუროს იქ თავისი საქმიანობა, საკმაოდ უხალიდოდ მიდის დათმობებზე.

კასპიისპირა ქვეყნების ხუთეულს შორის არსებობს შეთანხმება კასპიის ზღვის სამართლებრივ სტატუსის შესახებ კონვენციის ხელმოწერის აუცილებლობის თაობაზე, მიუხედავად ამისა, ამ დოკუმენტის

ხელმოწერა გაურკვეველი დროით არის გადადებული [9. 42].

ამ დოკუმენტის შემუშავებაში სხვადასხვა დონის აქტიურობით ხუთივე სანაპირო სახელმწიფო მონაწილეობს. მართალია, ჯერ კიდევ არ არის მიღწეული საბოლოო შეთანხმება ამ საკითხის ირგვლივ, მაგრამ სერიოზული ნაბიჯები უკვე გადადგმულია.

XX საუკუნის დასაწყისში კასპიის სამართლებრივი სტატუსის განმსაზღვრელი საერთაშორისო-სამართლებრივი დოკუმენტები იყო:

- სსრკ-სა და სპარსეთს შორის 1921 წ. 26 თებერვალს დადებული ხელშეკრულება [10];
- სსრკ-სა და სპარსეთს შორის ვაჭრობისა და ზღვაოსნობის შესახებ 1940 წ. 25 მარტს დადებული ხელშეკრულება [11. 128].

მაგრამ 1991 წ., სსრკ-ს დაშლის შემდეგ წარმოქმნილმა რესპუბლიკებმა უარი თქვეს ამ ხელშეკრულებების იურიდიული ძალის აღიარებაზე.

რუსეთმაც დროთა განმავლობაში დაიწყო ამ ხელშეკრულებებით აღიარებული პოზიციებისგან გადახვევა.

მიუხედავად ამისა, ახალი დოკუმენტის ხელმოწერამდე და ძალაში შესვლამდე სწორედ 1921 და 1940 წლების საბჭოთა-ირანული ხელშეკრულებები აგრძელებს ქმედებას. ამ საკითხის განხილვის უკანასკნელი ორი ათწლეულის განმავლობაში, სხვადასხვა ქვეყნების პოზიციები კასპიის ზღვის სამართლებრივი სტატუსის განსაზღვრის თაობაზე მუდმივად იცვლებოდა, რაც ამ ქვეყნების საგარეოპოლიტიკური სიტუაციის ცვლილებებითა და ასევე რეგიონარე ზესახელმწიფოების გავლენით აიხსნებოდა. ამის გამო, კასპიის ზღვის სამართლებრივი სტატუსის პრობლემის გადაჭრის რეალური პროცესი მხოლოდ 2000 წელს დაიწყო, როდესაც რუსეთმა კასპიის ზღვა თავისი გან-

საკუთრებული ინტერესების ზონად გამოაცხადა [5. 26].

დღეს კასპიის სტატუსი შემდეგი ძირითადი ელემენტებით განისაზღვრება:

- ნაოსნობის რეჟიმი;
- ბიორესურსების (პირველ რიგში სათევზაო) გამოყენების წესი;
- რესურსების ექსპლუატაციის წესი;
- ეკოსისტემის დაცვის წესი.

2003 წლის ნოემბრის თეირანის კონვენციაზე ხელი მოეწერა პირველ ხუთმხრივ დოკუმენტს კასპიის ზღვის საზღვაო გარემოს დაცვის შესახებ, რომელიც ძალაში შევიდა 2006 წლის აგვისტოში [12].

მისი ძირითადი მიზანია წყალსატევის ბუნებრივი სიმდიდრეების დაცვა, და ასევე ეკოლოგიური უსაფრთხოების უზრუნველყოფა ნახშირწყალბადის რესურსების საბადოების დამუშავების მსვლელობისას.

2007 წლის ოქტომბერში, კასპიისპირა სახელმწიფოთა მომდევნო სამიტზე თეირანში ხუთი კასპიისპირა სახელმწიფოს მიერ ხელი მოეწერა საბოლოო დეკლარაციას, სადაც ზოგიერთი მნიშვნელოვანი დებულება განმტკიცდა.

დეკლარაციაში ასევე აღნიშნული იყო, რომ მხოლოდ სანაპირო სახელმწიფოებს აქვთ სუვერენული უფლებები კასპიის ზღვასა და მის რესურსებზე. კასპიის სამართლებრივი პრობლემის საბოლოო გადაჭრამდე მის აკვატორიაში მხოლოდ და მხოლოდ კასპიის ქვეყნების დროშების ქვეშ ნაოსნობის, თევზჭერისა და ხომალდების ზღვაოსნობის რეჟიმები უნდა მოქმედებდეს [13. 42].

ასევე ხაზი ესმეოდა იმას, რომ ხელმოწერი მხარეები არავითარ შემთხვევაში არ მისცემენ სხვა სახელმწიფოებს უფლებას გამოიყენონ თავისი ტერიტორიები ნებისმიერი მხარის წინააღმდეგ აგრესიისა და სხვა საომარი ქმედებების შესასრულებლად [13. 49].

ამ ნაშრომში განხილული იქნა კასპიის რეგიონის უკიდურესი მნიშვნელობა არა მხოლოდ ეკონომიკური, არამედ გეოპოლიტიკური თვალსაზრისითაც, რაც რეგიონის მნიშვნელოვანი სტრატეგიული მდებარეობით და ასევე იმით არის განპირობებული, რომ მასზე გადის ნახშირწყალბადის რესურსების ტრანზიტის ძირითადი მარშრუტები.

გარდა ამისა, დაზუსტებულ იქნა მოსკოვისა და თეირანის როლის საკვანძო დეტალები კასპიის ზღვის სამართლებრივი სტატუსის შემუშავების პრობლემის გადაჭრაში, რომელიც დღესდღეობით არა მარტო რუსეთისა და ირანის, არამედ სხვა დაინტე-

რესებული კასპიისპირა სახელმწიფოთა დღის წესრიგშია. ეს საჭიროა არა მხოლოდ საბადოების დაზვერვის დაწყებისთვის, არამედ ხუთ სანაპირო სახელმწიფოზე კასპიის ზღვის განმტკიცებისათვის. ეს საკითხი უკიდურესად მნიშვნელოვანია როგორც რუსეთის, ისე ირანის გეოსტრატეგიული ინტერესების უზრუნველყოფის თვალსაზრისით. მაგრამ, ამასთან, მოცემული საკითხის გადაჭრის მსვლელობის შემანელებელ ფაქტორთაგან ერთ-ერთია სწორედ ირანის პოზიცია, რომელიც უფრო ვრცლად შემდგომ იქნება განხილული, სხვა, როგორც რეგიონული, ისე რეგიონგარე სახელმწიფოთა პოზიციებთან ერთად.

ROLAND DZNELADZE

THE CASPIAN REGION AS THE POINT OF CONFLICT OF INTERESTS OF THE WORLD'S LEADING SUPERPOWERS

Summary

The Caspian Sea basin is one of the oldest places in the world where oil is being extracted. By the beginning of the 20th century, this region had already become the center of oil production on a world scale and represented a huge geostrategic value. Many states tried to master it. But certain exhaustion of already exploited deposits and the opening of new reservoirs in Siberia and the Persian Gulf led to the point where Caspian oil partially lost its importance. The current revival of interest in the Caspian region is primarily related to its geographical location and its role as a transit hub for the transportation of energy resources. Also, due to the increase in the consumption of energy carriers and the discovery of new technologies for oil extraction, the Caspian deposits gained importance again, and in the 1990s, a number of new richest deposits were also opened in previously unexplored areas of the bottom of the Caspian Sea.

Today, the Caspian basin is of great interest to non-regional states, which is related to the wide spread of the version about rich oil reserves in the region, as well as to the important location of the region. This fact is today the main problem that worries Russia and Iran, as well as a number of other Caspian states. Also, among the non-regional players, we should first of all include the USA, whose activities in the Caspian region are primarily manifested in the attempt to help American companies in Azerbaijan.

Key words: Caspian Sea Basin, Persian Gulf, transit hub, energy carriers.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Конопляник А.А. Каспийская нефть на евразийском перекрестке. Предварительный анализ экономических перспектив, М., 1998.
2. Энергетическая политика России на период до 2030 г., Утверждена распоряжением Правительства Российской Федерации от 13.11.2009 № 1715.
3. Фаляхов Р. Сочинительный Союз, ЗАО «Газета.Ру». 2013. 24 декабря.
<http://www.gazeta.ru/business/2013/12/24/5818017.shtml>
4. Зиядуллаев Н. Центральная Азия: конкуренция и партнерство, «Независимая газета», 2007, 2 июля. http://www.ng.ru/courier/2007-07-02/13_asia.html
5. Куприянов А.Б. Геополитические особенности Каспийско-Черноморского региона в системе современныхМО, М., Ин-т экономики, 2009.
6. Шумилин А.И. Энергетическая стратегия России и США, М., 2008.
7. Энергетическая политика России на период до 2030 г., Утверждена распоряжением Правительства Российской Федерации от 13.11.2009 № 1715.
8. ებრალოძე დ., კასპიის რეგიონი ამერიკის შეერთებული შტატების, ევროკავშირისა და ჩინეთის გეოპოლიტიკურ ინტერესებში, სადოქტორო დისერტაცია, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბ., 2018.
9. Маркелов К.А. Актуальные проблемы политико-экономической безопасности стран Каспийского региона в начале XXI века, М., 2011.
10. Договор между Российской Социалистической Федеративной Советской Республикой и Ираном (Персией), заключенный в Москве 26 февраля 1921 г. <http://www.diphis.ru/doga-a1253.html>
11. Договор О торговле и мореплавании между СССР и Ираном от 25 марта 1940 года.
12. Гегелашвили Н.А. Каспийский регион в российско-американских отношениях, Научный доклад. – М.: ИСКРАН, 2009.
13. Декларация саммита прикаспийских государств: Подписана президентами Азербайджанской Республики, Исламской Республики Иран, Республики Казахстан, Российской Федерации и Туркменистана в Тегеране 16.10.2007.